

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

63

2002

ELS ARTICLES
DE MARAGALL
I DE PIJOAN
SOBRE
LA SAGRADA FAMÍLIA

ANNA M. BLASCO BARDAS

QUADERNS

ELS ARTICLES
DE MARAGALL
I DE PIJOAN
SOBRE
LA SAGRADA FAMÍLIA

ANNA M. BLASCO BARDAS

FUNDACIÓ JOAN MARAGALL

fjm
FUNDACIÓ JOAN MARAGALL
CRISTIANISME I CULTURA

Editorial Claret

Anna M. Blasco Bardas (Barcelona, 1952) és doctora en Filosofia i Lletres per la Universitat Autònoma de Barcelona. És autora de *La pintura romànica sobre fusta* (1979), *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari* (1992) i *Les pintures del Palau Reial Major de Barcelona* (1993). Des de l'any 1990 és gerent de la Fundació Joan Maragall i, des de 1997, és professora de l'ISCREB d'un seminari sobre arts plàstiques i religió.

Edició: Isidre Ferré
Fundació Joan Maragall (Cristianisme i Cultura)
València, 244, 2n - 08007 Barcelona

Primera edició: gener de 2003

Editorial Claret, SAU
Roger de Llúria, 5 - 08010 Barcelona
Imprès a GyERSA
ISBN 84-8297-611-7
Dipòsit legal: B. 891-2003

ÍNDIX

ESTUDI INTRODUCTORI	5
ELS ARTICLES DE MARAGALL I DE PIJOAN	
SOBRE LA SAGRADA FAMÍLIA 15	
Joan Maragall	<i>El temple que nave</i> (20 de desembre de 1900) 17
Joan Maragall	<i>A la Sagrada Família</i> (15 de gener de 1905) 20
Josep Pijoan	<i>La Sagrada Família. La Catedral nova</i> (27 de setembre de 1905). 22
Joan Maragall	<i>¡Una gràcia de caritat!</i> (7 de novembre de 1905). 25
Josep Pijoan	<i>¡Acabém, acabém el temple!</i> (20 de gener de 1906). 29
Josep Pijoan	<i>Pels que diuen: nosaltres tampoch l'hem de veure acabat</i> (18 de març de 1906) 32
Joan Maragall	<i>En la Sagrada Família</i> (19 de març de 1906). 34
Joan Maragall	<i>Fuera del tiempo</i> (1907) 37
Josep Pijoan	<i>L'obra de la Sagrada Família</i> (1907) 39

ESTUDI INTRODUCTORI

La relació de Joan Maragall amb Antoni Gaudí se cenyí sobretot a l'admiració que el poeta sentí pel temple de la Sagrada Família, la creació més singular d'un arquitecte que ell valorà sobretot com a místic i com a visionari.

Gaudí i Maragall es degueren conèixer vers el tombant de segle, en el temps de la fundació de la Lliga Espiritual de la Mare de Déu de Montserrat (creada el 1899) i de les tertúlies a l'Ateneu.¹ La relació entre ells dos fou potenciada —gairebé amb tota certesa— pel tracte amb Josep Pijoan (1879-1963), que Maragall conegué el 1902. El futur historiador i tractadista d'art era aleshores un jove de vint-i-dos anys que tot just havia acabat la carrera d'arquitecte i que —poc després de la primera coneixença— es convertí en deixeble i confident de Joan Maragall, tal com posa de manifest el contingut de les nombroses cartes conservades entre els dos corresponentsals.²

Possiblement per una complicitat d'ofici que el feia valorar la tasca creadora d'Antoni Gaudí i sobretot —també— per l'interès que aniria concretant en els primers anys del segle pels temes de cultura del país, Josep Pijoan va afavorir la relació entre el poeta i l'arquitecte.

En l'extensa correspondència de Maragall, Pijoan és l'únic destinatari a qui el poeta adreça opinions sobre Gaudí. Encara que Maragall no ho manifesti explícitament en cap dels seus articles sobre el temple, l'epistolari creuat amb Josep Pijoan posa de manifest que de l'any 1903 al 1906 els dos

1. Cf. Cèsar MARTINELLI, *Gaudí. su vida, su teoría, su obra*, Barcelona, Colegio Oficial de Arquitectos de Cataluña y Baleares, 1967, p. 8; i Jordi CASTELLANOS, *Tornus i Bages i Gaudí*, dins J.J. LAHUERTA (ed.), *Gaudí i el seu temps*, Barcelona, Institut d'Humanitats de Barcelona / Barcanova, 1990, p. 166 i ss.

2. Es conserven 137 cartes de Pijoan i 69 de Maragall. Cf. A.M. BLASCO, *Joan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, Barcelona, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1992.

corresponsals parlaren de Gaudí en diverses ocasions. De la correspondència es desprèn també que Maragall tenia interès perquè el seu jove amic fos valorat per Gaudí. En la carta que li escriu el 25 de maig de 1903 Maragall no s'està de comentar-li que ha estat parlant d'ell a Gaudí i afegeix amb l'enuernament que caracteritzà la relació entre el poeta i el deixeble: «An en Gaudí li vaig parlar de vostè y'l va recordar desseguida ab interès, però's veu que no sab res, ni sospita, de lo que vostè té a dins.»³ No es pot saber fins a quin punt els comentaris de Maragall degueren fer algun efecte sobre Gaudí. El que sí que permet deduir la correspondència privada és que la relació amb Gaudí el poeta la tingué a través de Josep Pijoan o al costat d'aquest. Tot i això, el primer article que Maragall dedicà al temple de la Sagrada Família sortí publicat al *Diario de Barcelona* el 20 de desembre de 1900, una data en què Pijoan i Maragall encara no havien fet coneixença. A partir del 1905 sortiren publicats, en dos anys, quatre articles de Maragall i quatre de Pijoan. Gairebé podríem dir que apareixen per parelles, tanta és la proximitat cronològica d'algun d'ells.

Un autor i altre tenen maneres d'escriure molt diferents. També els continguts dels articles ho són. Maragall posa l'accent en la mística de l'obra arquitectònica, en l'espiritualitat, en els fidels que un dia gaudiran de l'espai del temple. Pijoan en remarca sobretot els aspectes constructius, els lligams amb el traçat urbà, i és el primer a considerar l'obra del temple com a obra de tots els barcelonins.

Tant Maragall com Pijoan entengueren i potenciaren el paper que el temple havia de tenir en la ciutat del futur. Foren tots dos uns *creadors d'opinió* que vers el 1905 reforçaren públicament la idea del temple com a obra de la ciutadania i la necessitat de continuar-ne la construcció. Però fou Pijoan qui començà a canviar en la percepció ciutadana la imatge de la *catedral dels pobres*, la del quadre de Joaquim Mir, per la de la *catedral nova*, tal com qualifica la Sagrada Família ja en el subtítol del seu primer article.

Apleguem en aquest *Quadern* tots els articles que un i altre dedicaren al temple de la Sagrada Família amb la intenció de recuperar, d'alguna manera, el diàleg entre dues veus que contribuïren a conscienciar la ciutadania del naixement d'un temple que era cridat a esdevenir el símbol d'una ciutat.

En el seu primer article dedicat al temple de la Sagrada Família, *El templo que nace*, Maragall desenvolupa unes quantes idees clau que després reprendrà en altres articles: el símil natural de l'arbre que creix amb «lenta majesttat» i l'aixopluc que el temple representarà per a moltes generacions. I per

---

3. Carta de Maragall a Pijoan, dins A.M. BLASCO, *Juan Maragall i Josep Pijoan. Edició i estudi de l'epistolari*, op. cit., p. 132.

sobre de tot remarca que la nova construcció convida a la comunió amb «la fe més alta», i ho fa a través d'un portal que mira vers un barri obrer.

A més de remarcar l'emplaçament i la lenta formació del temple, Maragall —encara que sense esmentar el nom de Gaudí— fa notar als lectors la sintonia personal que sent pel creador de l'obra:

Ya comprendo que el hombre que más ha puesto su vida en la construcción de este templo no desee verlo concluido, y legue humildemente la continuación de la obra y su coronamiento a los que vengan después de él. Bajo esa humildad y esa abnegación late el ensueño de un místico y el refinado deleite de un poeta.

Per a Maragall el temple en formació perenne s'ha constituït en una mena de símbol, un símbol que s'ha d'anar transmetent al llarg dels segles. En aquest article Maragall deixà apuntades moltes idees sobre el temple que desenvoluparia en els següents. Moltes idees la vigència de les quals no posà en dubte sinó que més aviat tendí a remarcar. Això explicaria que aquest article, traduït al català, fos publicat uns anys després en un llibre de lectures per a infants.⁴

El següent article que Maragall dedicà al temple sortí publicat a *Il·lustració Catalana* el 15 de gener del 1905 amb el títol *A la Sagrada Família*. El lector s'adona tot seguit que el to de l'article és ja diferent, com si tot ell fos fruit d'una visita, d'una experiència viscuda ben propera. La imatge de la flor de pedra en un oasi és substituïda per l'espai obert on el visitant ja se sent acollit: «La catedral oberta que sembla abraçar tota la ciutat.» Avança l'article i Maragall es dirigeix al lector: «¿Per què no hi aneu allí, vosaltres... tothom? Aneu-hi, aneu-hi sovint.»

Aquest prec podria ser un recurs retòric, però no ho és pas. La figura d'Antoni Gaudí que uns anys abans —en l'article del 1900— Maragall assimilava a un místic i a un poeta es transforma aquí en un «home barba-ros que us parlarà de coses meravelloses». Maragall es refereix a l'arquitecte d'una manera més propera. Ja coneixia Gaudí i sembla que l'amistat amb Pijoan hi tenia alguna cosa a veure.

Pijoan era des de l'octubre del 1903 col·laborador habitual de *La Veu de Catalunya*, diari defensor del programa de la Lliga Regionalista. Quan inicià la col·laboració al diari, Pijoan es trobava a Itàlia, on havia anat a completar la seva formació d'arquitecte amb cursos d'arqueologia i d'història de l'art. Quan tornà a Catalunya, la tardor del 1904, el seu treball professional s'orientà vers el camp de la cultura. Des de la tribuna de *La Veu de Catalunya* es preocupa de les mancances de país i valora tot allò que pugui representar

---

4. Joan MARAGALL, «El temple que naix», dins *Tria*, Girona, Dalmau Carles, 1909.

una normalització del que ell anomena «les forces de la cultura». És en aquest context que cal considerar el seu primer article referent al temple de la Sagrada Família, començant precisament pel subtítol, «La Catedral nova», la de la ciutat que es projecta cap al futur, el símbol —diu ell— de la «més alta creixença espiritual».

En l'article *La Sagrada Família. La Catedral nova*, Josep Pijoan fa partícip al lector de la preocupació per mostrar als forasters un aspecte diferencial de la ciutat i de com ell resol la situació enduent-se'ls un capvespre cap a la Sagrada Família perquè «allí, cap al tart, és hont millor hi sentirán aquests gemechs comprimits de l'ánima catalana que batega per alsarse». En una actitud i fins en una expressió plenament romàntiques, Pijoan explica què representa per a ell l'obra nova d'aquest temple: «Totas las nostras inquietuts y desitjos, las vagas aspiracions d'un poble que reneix, ab pietat moderna, anhelant d'heroisme colectiu.»

La idea clau de l'article és certament la identificació que Pijoan fa entre el geni creador que fa vibrar les pedres del temple i el poble de Catalunya. Amb aquest article Pijoan contribueix a la causa del catalanisme, a identificar el projecte del temple amb el poble català.⁵ No es pot dir exactament que Pijoan oblidí l'arquitecte, però sí que la seva intenció és remarcar que l'obra va molt més enllà de la creació personal, és l'obra de la ciutat, és l'obra dels catalans:

Som nosaltres mateixos, també, que vibrém, y de la nostra espiritual excitació, en cobra'l temple vida nova. Alashoras compreném que la Sagrada Família és l'obra nostra, és l'obra de tots els catalans, que tots hi hem col·laborat eficaçment sense pensarho. Som nosaltres, els qui hem donat al geni prodigiós que dirigeix el temple aquella franquesa de llibertat, aquella abundància d'expressió, aquella confiança segura en el pervindre que li permet alsar l'obra eterna.

Per a Pijoan és clarament el poble català el que ha impulsat el naixement del temple. Per això parla de la Sagrada Família tot identificant-la amb la «plástica aparició de l'ideal nostre». Fins i tot entona una mena de *mea culpa* en nom d'aquells homes «d'Universitats y d'ateneus» —entre els que ell es degué incloure en algun moment— que potser no han estat prou forts per donar tot el suport a l'arquitecte que està bastint el temple. El poble, en canvi, sí que no ha dubtat pas, des dels obrers que en sortien de les fàbriques adre-

---

5. Són molts interessants els comentaris que sobre aquest article de Pijoan i sobre l'apropiació del projecte del temple per part de la Lliga Regionalista fa Judith Rohrer. Cf. JUDITH ROHRER, *Una visió apropiada. El temple de la Sagrada Família de Gaudí i la política arquitectònica de la Lliga Regionalista*, dins J.J. LAHUERTA (ed.), *Gaudí i el seu temps*, op. cit., p. 204-206.

cen al temple «miradas de complacencia» fins als «petits burgesos, la sal dels barcelonins», que els diumenges a la tarda hi porten els fills i s'entretenen amb els elements escultòrics que comencen a decorar l'absis. Per a Pijoan la decoració i tots els elements de la construcció tenen un ressò en l'ànima de l'espectador. I després de parlar del contacte espiritual, a l'articulista només li cal avançar-se a l'estar d'esperit dels que creuen que l'obra progressa massa lentament, de moure els cors dels lectors i de demanar-los ajuda:

Homes de poca fé, peixéu els vostres cors ab esperansa. L'antiga Catedral va necessitar dos sigles pera acabarse y aquesta va més depressa! Posemhi tots els ulls, y aviat las novas voltas aixoplugaràn els piatosos anhels de tot un poble.

De tots els articles aplegats en aquest quadern el que té una força més gran és, sens dubte, *Una gràcia de caritat*, signat per Maragall i aparegut unes cinc setmanes després del primer article de Pijoan. En el seu escrit Maragall confessa al lector que se sent avergonyit per una situació que vol comunicar: la imminent manca de recursos per continuar les obres del temple de la Sagrada Família. En avançar l'article la irritació de l'autor es va concretant, el to fins arriba a tornar-se increpant. Maragall denuncia la manca de donatius que s'explica per la «idealidad mezquina» i la «piedad pequeña» d'aquells que podrien ajudar i no ho fan. En aquest article Maragall remou tot el que pot la consciència de classe: afalaga els burgesos, destinataris habituals dels seus articles, tot comparant el temple naixent al Partenó i els ataca recordant les paraules del Dant al·lusives a *l'avara povertà dei catalani*.

Maragall contribuï amb aquesta article a l'elaboració d'un símbol de la personalitat catalana lligada a l'expansió d'una ciutat que s'havia fet petita i que, avançant cap als nous barris, «advierde un día la mágica aparición y queda atónita». D'aquí la funció de les imatges en què recorda el botiguer Bocabella, l'impulsor inicial del temple: «[...] del oscuro fondo de una tienda de la población antigua surge un hombre pequeño con una idea grande: hacer una catedral nueva», i l'artista amb visió de futur i capaç de dur l'obra a bon terme: «Y en el momento en que la semilla germinada levanta el terrón y la planta va a aparecer a flor de tierra para alzarse a la luz, surge un enviado de Dios, otro hombre, un visionario con la visión de aquello.»

Maragall recollí en el seu article la idea de la catedral nova apareguda en l'article de Pijoan⁶ i hi afegí l'apassionada defensa de la seva continuïtat. Tant pel contingut com pel to combatiu i de denúncia, no és estrany que,

---

6. Vegeu la remarca de Jordi Castellanos sobre el rol compartit per Maragall i Pijoan: «Aquests dos, sobretot, potenciaran l'aspecte fundacional de la Sagrada Família com la Catedral Nova, la de la Ciutat, amb majúscules, del futur, que sorgirà del moviment polític-cultural que s'ha posat en marxa» (Jordi CASTELLANOS, *Torras i Bayes i Gaudí*, op. cit., p. 176).

anys després, Pijoan recordés l'article tot dient que «va fer sortir butllofes als burgesos barcelonins».⁷

Tres mesos després aparegué un número extraordinari de *La Veu de Catalunya* dedicat al temple de la Sagrada Família. Aparegué en l'edició del vespre. En l'edició del matí ja s'havia preparat els lectors amb la inserció a primera plana del següent requadre:

Número Extraordinari

Avuy *La Veu de Catalunya* publicarà un número extraordinari dedicat a les obres de la Sagrada Família. Entre'ls textos referents al temple meravellós que'l poble anomena la «Catedral nova» hi figuraran articles d'artistes i literats, com en Joan Llimona, en J. Pijoan, en Fèlix Cardellach, &...

Il·lustrarà aquest extraordinari un dibuix representant l'aspecte que oferirà-l temple de la Sagrada Família un cop sia acabada obra tan prodigiosa.

A més del articles dels autors esmentats en el requadre, el número extraordinari contenia un article de Josep Carner i un editorial amb el títol *Despertém*. Es tracta d'un editorial combatiu en el qual es recorda que el famós article de Maragall «va remoure el gran ensopiment». És possible que fos del mateix Pijoan que, força paradoxalment, dedicà *¡Acabém, acabém el temple!* —l'article que signava— a parlar del palau episcopal d'Astorga que, mort el bisbe Grau, va ser acabat per un altre arquitecte. L'article de Pijoan tenia la clara intenció de conscienciar el lector que, amb el temple de la Sagrada Família, no podia pas passar el mateix i que tothom podia aportar-li alguna cosa.

La intenció de fer campanya que presidia l'article *¡Acabém, acabém el temple!* seria represa en el següent, *Pels que diuen nosaltres tampoch l'hem de veure acabat*, que aparegué publicat a *Il·lustració Catalana* el 18 de març del 1906. Es tracta d'un article curt i de contingut didàctic, una mena de faula pensada per moure les consciències i, de retruc, els donatius dels lectors.

Comença amb un conte —sobre el lent creixement de la palmera fins a poder-ne menjar dàtils— del qual es despren una moral: els impacients «pecan d'egoisme, de vanitat y de poca caritat per les generacions futures». La lentitud en la construcció del temple de la Sagrada Família no és pas un fet negatiu per a l'autor. Pijoan creu, fins i tot, que la rapidesa en la construcció

---

7. «En Gaudí no ha sabut mai prou el que En Maragall l'estimava. Sovint se n'anava a la Sagrada Família a vigilar la creixença d'aquell *místic exemple, meravellat d'haver nascut allí*. De vegades es topava amb Don Antoni, qui tenia aleshores la barba encara una mica rossa, i ja se sabia: aquell dia feia tard per dinar. Per això, quan un dia En Gaudí va dir-li que no tenien més diners i que les obres s'haurien de plegar, En Maragall va escriure aquell article "Una gràcia de caritat per amor de Déu", que va fer sortir butllofes als burgesos barcelonins» (Josep PIJOAN, *El meu Don Joan Maragall*, Barcelona, Llibreria Catalònia, 1927, p. 71).

8. El lector pot veure la il·lustració a la qual fa referència reproduïda a la p. 30.

seria incompatible amb l'essència mateixa del temple: «Hauríam pogut fer un temple gran... construït depressa com un magatzem..., però, aleshores ja no hauria sigut un temple.» El seu article acaba amb una incisiva recomanació a la ciutadania: «Als qui diguin que tampoch nosaltres no'l veurèm acabat, responguèm nosaltres posanhi un'altra pedra.»

L'endemà, dia de Sant Josep, surt al *Diario de Barcelona* l'article de Maragall *En la Sagrada Família*. L'elecció de la data no és casual. Recordem que l'Associació Josefina va ser la promotora del temple. Per això és important que l'article surti publicat en aquesta festivitat religiosa i que l'autor remarqui en la darrera frase que, en la diada de Sant Josep, qualsevol passeig que hagués emprès per la ciutat l'hauria portat, finalment, fins al temple en construcció.

L'article comença precisament amb el camí cap a l'obra, la visió des de lluny, el misteri pressentit, la fascinació afegida que té un temple quan s'està fent, la semblança a una ruïna i els personatges que s'hi apleguen com els nens i els vellets que prenen el sol. Maragall fa sentir al lector que cap visitant no pot restar indiferent, fins i tot li proposa un itinerari: la cripta, la volta de l'absis, la porta del Naixement. I al final Maragall demana la complicitat del lector i aclareix amb franquesa, ben directament: «[...] *de modo que todas mis palabras no son para balago del sentido sino que pueden reducirse a este imperativo de nuestra conciencia: —Dad más.*»

Uns mesos després de la publicació d'aquests dos articles Joan Maragall i Josep Pijoan col·laboraren tots dos en un número de la revista *Forma* amb sengles articles sobre la Sagrada Família. Per un autor i altre es tracta dels darrers articles que dedicaren al temple de Gaudí.

L'obra de la Sagrada Família és un text molt entusiasta sobre el temple. Ja d'entrada, Pijoan confessa al lector que no pot deixar de parlar-ne «sense un gran amor». L'autor veu el temple indissolublement lligat a l'entorn on ha nascut i, el que és més important, indissolublement lligat «a les nostres íntimes passions». El temple s'ha convertit en un símbol: «Es en va qu'hem tractat de representarnos en altres paisatges i davant d'altres monuments.» Per a ell només el temple de Gaudí ho ha aconseguit.

A continuació Pijoan passa revista a la història del temple: la intenció fundacional «per desagriar al cel de les blasfèmies», l'obstinació d'un botiguer, el paper d'intermediari de l'arquitecte Joan Martorell fent conèixer Antoni Gaudí. I també posa en relleu la creativitat que mostra Gaudí en resoldre l'obra tot anant molt més enllà de l'estricta continuació del pla que li venia traçat pel seu antecessor: «Tota l'habilitat de Gaudí, aquest geni, singularment inginyós, hàbil, atent a les necessitats mecàniques, sòcil i agíllsim, el trobaréu expressat en aquells contraforts del absis.»

L'article acaba amb la preocupació de Pijoan per com serà comprès el temple tant pels barcelonins com pels forasters. La clara funció de recaptar diners que tenien els seus primers articles ha deixat pas a la mitificació, a la visió del temple com a obra d'un país. El paràgraf final és, en aquest sentit, ben explícit:

Si algú de vosaltres, gent d'altres païssos [...] veniu a la nostra terra i veieu aquest temple, del qu'encare no's comprén la seva planta... pero que ja es alt, ben alt i desitje creixer encare més i no més que creixer... penséu quants sofriments i quantes ánsies no passarem aquí i quines recóndites delícies venen a extremirnos que no teniu vosaltres... i aleshores jo crec que potser al Temple i al seu Poble apendréu a conéixer i a estimarlo.

A la mateixa revista *Forma* aparegué també el darrer article de Maragall. En *Fuera del tiempo* el poeta manifesta l'orgull que sent d'estar vivint el present de la construcció d'una església com aquella. I ho fa, sobretot, fent participar el lector del recent record d'una conversa a peu d'obra amb l'arquitecte, davant la porta de Naixement i mentre contemplen a través d'ella el cel rogenic de la posta.

En aquest darrer article torna a sortir la imatge del temple com un bosc. És així que ho explica Maragall tot recollint les paraules de Gaudí:

Agonizaba rojizo el día, ullá a lo lejos, siempre más lejos y en torno nuestro ya todo era oscuridad, y él nos decía que en las alturas del Templo, por entre los calados, entrarían unos rayos que todo lo bañarían en claridades de luz sin que se viera por dónde entrarían. Exactamente como en un bosque. Como dentro de un bosque, repetía con la exaltación serena y sonriente del vidente.

La visió de la meravella segueix i Maragall pensa en els «fídels que han de venir», en els ulls futurs que contemplaran algun dia la volta del temple. Del to i del contingut d'aquest darrer article es desprèn que Maragall se sentia un espectador privilegiat. Pensa en aquells que, anys a venir, rememoraran els primers admiradors del temple, els que com ell mateix o com l'amic Pijoan tenen la sort de veure com s'aixeca l'obra i d'escoltar les paraules del geni creador. Maragall creu que els espectadors futurs sentiran enveja envers ell i envers els seus acompanyants. D'una manera una mica enigmàtica, sense identificar-los, Maragall parla de quatre homes que aquell capvespre comparteixen la inefable visió de les clarors que un dia entraran per la volta del temple:

[...] podrán envidiar la visión de estos cuatro hombres que en los siglos desvanecidos habrán pensado melancólicamente y en el mismo sitio, pero bajo el cielo de la noche, sin el abrigo de una bóveda cualquiera.

Dos d'aquests homes dels quals parla Maragall són clarament identificables, tant pel lector del 1907 com pel lector d'avui. Qui són, però, els altres dos? Les dades que proporcionen les cartes creuades entre Pijoan i Maragall i els mateixos articles aplegats en aquest quadern —i que tants punts de sintonia expressen entre el poeta i el seu deixeble— fan que no sembli arriscat d'identificar Josep Pijoan com el tercer acompanyant. És a través d'ell, també, que podem fer una hipòtesi sobre la identitat del quart «*espíritu fuera del tiempo*».

En *El meu Don Joan Maragall*, publicat el 1927, Pijoan recorda els anys en què compartí l'amistat amb Maragall, del 1902 a la mort del poeta. En aquest llibre s'hi troben algunes referències a Gaudí, entre elles l'anada a Vic el març del 1906, quan Maragall i Pijoan acompanyaren l'arquitecte a visitar el Dr. Torras i Bages. Hi ha, també, una altra referència interessant. Pijoan recorda en el seu llibre el dia que Maragall i ell mateix acompanyaren Francisco Giner de los Ríos a visitar la Sagrada Família i com Gaudí va ensenyar l'obra «amb gran paciència». ⁹ L'article de Maragall a la revista *Forma* sembla fer, doncs, referència a aquesta visita. Les dates, a més, coincideixen, ja que sabem que Giner visità Barcelona el febrer de 1906¹⁰ i el mes anterior Maragall havia publicat al *Diario de Barcelona* un parell d'articles dedicats —encara que explícitament no l'anomeni— a la figura de Francisco Giner i als seus ideals educatius, *El maestro y el padre* i *La levadura*, datats respectivament el 9 i el 16 de gener del 1906.

La presència —encara que anònima— de Francisco Giner en l'article de Maragall té un paral·lel en la preocupació que mostrava Pijoan en el seu article a la mateixa revista: el ressò de l'obra de la Sagrada Família més enllà de l'àmbit català. Don Francisco Giner, l'ànima de la Institución Libre de Enseñanza, era, per dir-ho així, un foraster de prestigi per als dos articulistes.

Els articles de Maragall i de Pijoan sobre la Sagrada Família aplegats en aquest *Quadern* se situen en un moment encara incipient de la construcció del temple si es considera a la llum dels projectes que aleshores ja havia traçat

---

9. «Un dia anàvem amb En Giner, En Maragall i jo cap a la Sagrada Família; com que havíem de caminar per uns carrers sense voreres i plens de fang, En Giner deia que aquella era la manera mediterrània d'urbanitzar la *Ciutat*, amb els peus dels ciutadans. No sé si va ser ésser aquell dia que En Gaudí va dir-ne una de les seves. Havia ensenyat l'obra amb gran paciència i En Giner ple de vera admiració va dir-li al mestre: —Podeu estar orgullós d'haver pensat i bastit un monument així; aquesta és verament l'última de les Catedrals... —O la primera de la segona tanda —va respondre En Gaudí, una mica picat.» (Josep PIJOAN, *El meu Don Joan Maragall*, op. cit., p. 55).

10. Cf. Vicente CACHO VIU, «Josep Pijoan y la Institución Libre de Enseñanza», *Ínsula*, núms. 344-345, p. 11.

Gaudí. El 1905 tot just s'havia completat l'arquivolta de la façana del Naixement i començaven a elevar-se els quatre campanars.

El treball que fan els dos articulistes entre 1905 i 1907 no és únicament posar en relleu la tasca creadora de l'arquitecte i donar suport a la necessària continuïtat de les obres tot incentivant-ne uns donatius, sinó, sobretot, projectar el temple cap al futur, dotar-lo d'un sentit, contribuir amb els seus escrits a configurar-ne el contingut simbòlic i el paper en la societat catalana. La construcció de la Sagrada Família estava ajudant a articular la nova societat a l'entorn de dos eixos: el cristianisme i el catalanisme. Pijoan, possiblement pels seus lligams amb la Lliga Regionalista i pel seu rol com a activista de la cultura, es feu ressò més àmpliament del segon aspecte i donà als seus articles un clar accent d'acció social, una visió política. Maragall, en canvi, accentuà sobretot la dimensió espiritual del temple de Gaudí: el misteri del seu creixement, la singularitat del lloc, l'important paper que els fidels futurs hi haurien de jugar. Els seus articles dibuixen la mateixa visió poètica que, al cap d'un parell d'anys, quedaria plasmada amb gran eficàcia en una estrofa de l'*Oda a Barcelona*, escrita mesos després de la Setmana Tràgica:

A la part de Llevant, místic exemple
com una flor gegant floreix un temple
meravellat d'haver nascut aquí,
entremig d'una gent tan sorruda i dolenta,
que se'n riu i flastorna i es baralla i s'esventa
contra tot lo humà i lo diví.
Mes, enmig la misèria i la ràbia i fumera,
el temple (tant se val!) s'alça i prospera
esperant uns fidels que han de venir.

ELS ARTICLES DE MARAGALL I DE PIJOAN
SOBRE *LA SAGRADA FAMÍLIA*

EL TEMPLO QUE NACE¹

En las afueras de nuestra ciudad, hacia el Norte, como quien va a la parte alta de San Martín de Provensals, en uno de estos sitios donde la población parece indecisa entre la turbulenta aglomeración industrial y la maciza suntuosidad de barrio aristocrático, conservando merced a esta indecisión todo el encanto primitivo de campo en medio del poblado, allí, como pétreo florecimiento de aquel oasis, álzase un templo.

Parece que va alzándose por sí solo, como árbol que crece con lenta majestad. Por árbol colosal tómanlo sin duda las aves que anidan y revolotean cantando entre las agujas lanzadas ya en proyección altísima por la mole todavía caótica; por árbol que ha cobijado a muchísimas generaciones de aves que pasaron, y que aún ha de ver pasar muchas generaciones de hombres antes de la primera que se cobije bajo su copa ya formada.

Al acercarse a él siéntese sobrecogido el viandante, creyéndolo quizás ruinoso fragmento de algo colosal que permanece en los siglos; pero al ver que aquella aparente ruina no es sino la grandeza de un nacimiento, dilátase el pecho en una alegre sensación de eternidad.

Álzase y extiéndese indefinidamente el templo a través de los años sin decir el secreto de su altura ni el de sus proporciones; desarróllase como una fuerza natural incontrastable, absorbiendo elementos, trabajos, obstáculos, ensueños y realizaciones individuales, arrastrándolo todo confundido en la sencilla enormidad de su impulso hacia lo alto.

¿Quién soñó con él antes de que naciera?, ¿quién allegó los primeros recursos?, ¿quién concibió su mole?, ¿quién la levanta?, ¿qué vidas se consu-

---

1. JOAN MARAGALL, «El Templo que nace» (publicat a *Diario de Barcelona* el 20 de desembre de 1900), dins *Obres completes. Obra castellana*, vol. II, Barcelona, Selecta, 1981, p. 614-615 (Biblioteca Perenne, 4 bis).

men en crearlo? A todas estas preguntas contesta una sola palabra: la Fe. La fe en lo alto, en cuyo ardor se consumen todos los esfuerzos, y a cuyo resplandor desaparecen todos los nombres, sin perderse no obstante ni uno solo de éstos ni de aquéllos; la fe anónima y abnegada en un Reino de los cielos, levanta un templo a las generaciones futuras en el oasis en medio de la gran ciudad.

El templo naciente tiene ya un portal: el portal que mira hacia el barrio obrero. No tiene techado todavía, y ya tiene portal. No puede cobijar aún, pero hace ya acción de cobijar. No es aún recinto cerrado y, sin embargo, se entra ya en él. Apenas nace, y ya invita. Invita a las generaciones vivientes a comunión con las generaciones que han de venir, con las que llenarán las futuras naves de futuras oraciones.

¿Cómo serán las naves?, ¿cómo serán las oraciones?, ¿qué vibración tendrán los cantos de la grandiosa caja sonora? Quién sabe... Pero el templo invita ya con seguridad a la comunión en la fe más alta. El portal invita, mirando hacia el barrio obrero.

Ese portal es algo maravilloso. No es arquitectura: es poesía de la arquitectura. No parece construcción de hombres. Parece la tierra, las peñas, esforzándose en perder su inercia y empezando a significar, a esbozar imágenes, figuras y símbolos del cielo y de la tierra en una especie de balbuceo pétreo.

Es un pétreo balbuceo de alegría que quiere decir Navidad. Allí los más humildes animales de la tierra, con los ángeles del cielo, con los ramajes de los bosques, con las estalactitas de las grutas más profundas y con los místicos símbolos de las ideas más altas, pugnan por vencer y desembarazarse de lo informe de la peña en que yacían, y vencen en efecto, y se forman y aparecen cantando la creación como un acto continuo de renovación, la Navidad como algo eterno. Desde las pesadas tortugas que apenas se distinguen del suelo sosteniéndolo todo, hasta las místicas palmas triunfantes en lo alto, todo parece allí contemplar a Jesús, al niño que acaba de nacer, al eterno niño que siempre nace.

Así se levanta el portal de Navidad mirando hacia el barrio obrero. Encima de él y más allá, nada todavía formado: el cielo, el campo, el sol, el viento y las aves coronando con la alegría de sus cantos la lenta formación del templo.

¡Oh encanto de la formación indefinida! Yo comprendo que el hombre que más ha puesto de su vida en la construcción de ese templo no desee verlo concluido, y legue humildemente la continuación de la obra y su coronamiento a los que vengan después de él. Bajo esa humildad y esa abnegación late el ensueño de un místico y el refinado deleite de un poeta. Porque, ¿hay algo de más hondo sentido y algo más bello al fin, que consagrar toda la vida a una obra que ha de durar mucho más que ella, a una obra en que han de con-

sumirse generaciones que aún están por venir? ¡Qué serenidad ha de dar a un hombre un trabajo de esa naturaleza, qué desprecio del tiempo y de la muerte, qué anticipo de la eternidad!

¡El templo que no concluye, que está en formación perenne, que nunca acaba de cerrar su techo al cielo azul, ni sus paredes a los vientos, ni sus puertas al azar de los pasos de los hombres, ni sus ecos a los rumores de la ciudad y al canto de la aves! ¡El templo que aguarda constantemente sus altares, anhelando siempre fervientemente la presencia de Dios en ellos, levantándose siempre hacia Él sin alcanzar nunca su infinita alteza, pero sin perder tampoco ni un momento la amorosa esperanza! ¡Qué hermoso símbolo para írselo transmitiendo unos a otros los siglos!

La Navidad debería ser la advocación y la fiesta de este templo, porque su construcción indefinida es en verdad una Navidad perpetua.

Nuestro pueblo lo conoce ya por el templo de la Sagrada Familia, y su portal maravilloso parece rebautizarlo con la misteriosa eufonía de nuestra palabra catalana: *¡Nadal!*

JOAN MARAGALL

A LA «SAGRADA FAMÍLIA»²

Allà a la Sagrada Família, hi passen coses admirables. Al redós d'aquelles pedres ja miraculoses, s'hi congria un món nou: el món de la pau.

No sé què ho fa que aixís que s'entra en el clos, que encara no és clos i és més que clos, del temple, que encara no és temple i és tan gran, us entra una forta humilitat, i pau i alegria amb ella. Hi trobeu uns vellets que prenen el sol i unes criatures que juguen entremig dels carreus que han d'ésser alçats a bastir aquella meravella, mentres pels aires sona invisible el treball del martell i l'escarpa, humil també sense ràbia ni febre, quasi piadós, entre els cants dels ocells que nien a dalt de les agulles. I el sol toca pertor: i el cel blau és el fons del brodat dels finestrals del llenç de paret que s'alça bellament inacabar, i és la volta grandiosa... Allò és una catedral oberta que sembla que vulga abraçar tota la ciutat; i els qui s'acosten als braços oberts dels murs, ja senten el calor de l'abraçada.

Sembla que aquells murs, en comptes de cloure's, s'hagin d'anar estenent, estenent, com un obrir de braços interminable, a llevant, a ponent, a la ciutat, als pobles, al mar, a les muntanyes, amb un anhel d'amor sens fi. I que a mesura que s'obrin, tot lo que abarquín, s'ha d'anar tornant amorós i bo com aquells vellets, que ara s'hi arredossen ja, prenent el sol, i les criatures que hi juguen, i els treballadors que fan sonar el martell i l'escarpa dolçament, allà dalt, entre vols d'ocells.

¿Per què no hi aneu allí, vosaltres... tothom? Aneu-hi, aneu-hi sovint. Hi trobareu un home barba-ros que us parlarà coses meravelloses: no de coses

---

2. Joan MARAGALL, «A la Sagrada Família» (publicat a *Il·lustració Catalana* el 15 de gener de 1905), dins *Obres completes. Obra catalana*, vol. I, Barcelona, Selecta, 1970, p. 772-773 (Biblioteca Perenne, 4).

A LA «SAGRADA FAMÍLIA»²

Allà a la Sagrada Família, hi passen coses admirables. Al redós d'aquelles pedres ja miraculoses, s'hi congria un món nou: el món de la pau.

No sé què ho fa que aixís que s'entra en el clos, que encara no és clos i és més que clos, del temple, que encara no és temple i és tan gran, us entra una forta humilitat, i pau i alegria amb ella. Hi trobeu uns vellets que prenen el sol i unes criatures que juguen entremig dels carreus que han d'ésser alçats a bastir aquella meravella, mentres pels aires sona invisible el treball del martell i l'escarpa, humil també sense ràbia ni febre, quasi piadós, entre els cants dels ocells que nien a dalt de les agulles. I el sol toca pertot: i el cel blau és el fons del brodat dels finestrals del llenç de paret que s'alça bellament inacabar, i és la volta grandiosa... Allò és una catedral oberta que sembla que vulga abraçar tota la ciutat; i els qui s'acosten als braços oberts dels murs, ja senten el calor de l'abraçada.

Sembla que aquells murs, en comptes de cloure's, s'hagin d'anar estenent, estenent, com un obrir de braços interminable, a llevant, a ponent, a la ciutat, als pobles, al mar, a les muntanyes, amb un anhel d'amor sens fi. I que a mesura que s'obrin, tot lo que abarquín, s'ha d'anar tornant amorós i bo com aquells vellets, que ara s'hi arredossen ja, prenent el sol, i les criatures que hi juguen, i els treballadors que fan sonar el martell i l'escarpa dolçament, allà dalt, entre vols d'ocells.

¿Per què no hi aneu allí, vosaltres... tothom? Aneu-hi, aneu-hi sovint. Hi trobareu un home barba-ros que us parlarà coses meravelloses: no de coses

---

2. Joan MARAGALL, «A la Sagrada Família» (publicat a *Il·lustració Catalana* el 15 de gener de 1905), dins *Obres completes. Obra catalana*, vol. I, Barcelona, Selecta, 1970, p. 772-773 (Biblioteca Perenne, 4).

noves, sinó de la meravella que no sabíeu de les coses sabudes. Perquè res de nou hi ha sota el sol, però tot és sempre nou si bé es mira: tot és inagotable als ulls contempladors i humils. I aquell home ha contemplat molt amb humilitat, i la seva paraula té la fragància de l'ésser de les coses.

Ell treballa allí amb els seus deixebles (i qui sap si l'últim manobre que fa el morter és el primer dels seus deixebles), i el seu treball és aquell gran mur que s'alça lentament al sol, transparentant el cel blau pel brodat de les finestres i animant-se amb visions que semblen anar-se desemboirant del massís del mur, prenent figures de plantes i de flors i de fruites i de bèsties, figures humanes que es desvetllen del son espès de la pedra i avancen les faccions, concretes ja per l'esforç de la paraula que volen dir.

I aquest mur, alçant-se i estenent-se lentament en l'espai com uns grans braços que s'obriessin interminablement en els segles, és l'obra d'aquells homes que treballen allí humilment, el mestre com l'últim manobre. I el mur potser no és més que el símbol de l'obra llur, l'obra de l'amor que ve, que ve del fons dels somnis dels esperits: que s'acosta, que s'acosta amb els braços oberts i la boca anhelanta: que sembla que ja sia aquí i mai no hi és prou...

En el fons dels ulls blaus del mestre de cases barba-ros, jo hi he vist fulgurar resplendors del gran incendi, i la seva paraula humil ja en duia més d'una ardent alenada; i en els fronts pensatius dels seus deixebles silenciosos, s'hi reflecta com una gran llum llunyana; i el gest pacífic de l'últim manobre, designa que ell més que tots se sent germà amb el mestre; i en els vells que prenen el sol entre els carreus, i en les criatures que hi juguen refiades, i en els homes de bona voluntat que entre ells passen meditatis, i en l'esguard encantat enlaire de la gent que esdevé a passar per aquells volts, jo hi sento, hi sento que quelcom de gran s'està fent en la ciutat nostra, que la gent de la ciutat no s'ho pensa...

Aneu-hi, aneu-hi tots a cercar-ne el pressentiment. Però, no; si no us sentiu plens de puresa, no hi aneu, que no el trobaríeu. Si heu d'anar-hi amb esperit de vana curiositat, amb esperit de moda, amb esperit de diletantisme, no hi aneu, jo vos ho prego, que no n'hauríeu cap bé i podríeu fer-li un gran mal. Hi vagi sols aquell que, en el fons de l'ànima, se senti germà de l'últim manobre i disposat per a ajudar-lo a remenar el morter...

JOAN MARAGALL

---

3. En l'original, «sho».

LA SAGRADA FAMILIA⁴ LA CATEDRAL NOVA

Quan els barcelonins, tot joyosos⁵ de la creixensa material de la ciutat, volém mostrarla al foraster, en tota la plenitut de la seva grandesa, ¡ja se sab! l'enfilém a les montanyas vehinas, y al ensenyarli l'arreplech de casas extensas pel pla: —Es l'obra nosrra, —li diem,— ¡miréu hont queda la Catedral vella ab las sevas negras torras! Tot aixó que veyéu, és l'obra nostra, és l'obra de la generació passada.

Peró quan ansiosos encara d'una més alta creixensa espiritual, volém fer compendre al foraster que Barcelona és quelcóm més que un arreplech de casas, també alashoras ¡ja se sab! ens l'empörtém una vetlla al temple de la Sagrada Familia, perque compreném que allí, cap al tart, és hont millor hi sentirán aquets gemechs comprimits de l'ànima catalana que batega pera alsarse.

Totas las nostras inquieturs y desitjos, las vagas aspiracions d'un poble que reneix, ab pietat moderna, anhelant d'heroisme colectiu, pera fer triomfar el seu místich ideal de bondat y de bellesa... ¡no sentiú, no sentiú, com allí, en l'obra nova d'aquell temple, no sentiú com confidencialment s'hi revela! Las pedras vibran, els aucells xisclan... las siluetas s'extenen, tot s'oblida, tot s'oblida, tot desapareix; las místicas frisansas se'ns comunican y ens sentim posseits de la vibració misteriosa que agita aquellas pedras.

---

4. Josep PIJOAN, «La Sagrada Familia. La Catedral nova», *La Veu de Catalunya*, any XV, núm. 2.334 (27 de setembre de 1905). Cf. Josep PIJOAN, *Política i cultura* (a cura de Jordi CASTELLANOS), Barcelona, La Magrana / Diputació de Barcelona, 1990, p. 61-63 (Biblioteca Clàssics del Nacionalisme Català, 25).

5. Els articles de Joan Maragall són extrets de l'edició de les *Obras Completes* d'Edicions Selecta. Els de Josep Pijoan són, en canvi, reproducció fidel dels publicats a *La Veu de Catalunya*, *Il·lustració Catalana* i *Forma*. El lector observarà, per tant, que són textos no normalitzats.

Som nosaltres mateixos, també, que vibrém, y de la nostra espiritual excitació, en cobra'l temple vida nova. Alashoras compreném que la Sagrada Família és l'obra nostra, és l'obra de tots els catalans, que tots hi hem col·laborat eficasment sense pensarho. Som nosaltres, els qui hem donat al geni prodigiós que dirigeix el temple aquella franquesa de llibertat, aquella abundància d'expressió, aquella confiança segura en el pervindre que li permet alsar l'obra eterna.

Es de nosaltres, y, més que de ningú, de les capas obscuras de nostre poble, que sofreix y espera, que s'ha ajudat a n'aquella plástica aparició del ideal nostre. Perque nosaltres, homes d'Universitats y d'ateneus (¡hem de confessarho, pera la nostra vergonya!), moltes vegadas hem dubtat escoltant murmuracions y hem suportat envejas d'aquell home singular que dirigeix la fàbrica del temple.

En cambi, el poble, més jove, més viu que nosaltres, no ha dubtat may, ha acceptat pel seu compte la realització de la obra sense discutir las sevas ventajitas. Es encara avuy de las caritats petites de la gent humil, que la obra principalment s'alimenta, mentres nosaltres, ufanosos, ens en gaudim, alegrantnos en la seva bellesa.

Hauríau de veure, ¡oh sabis del món!, cóm el poble se l'estima y encara la protegeix aquella catedral que será la obra seva! Hi ha un respecte per ella en tota la nostra massa popular. Fins en els grupos més esvalotats dels obrers, que surten de las fàbricas, s'hi veuen per ella miradas de complacencia. Venen els tranvias d'aquell barri industrial, que passen fregant les parets del temple, y homes y donas se giran mirant instinctivament, veyent passar aquellas formas ideals, que, pujant, prometen consoladoras hermosuras.

Peró sobretot son els petits burgesos, la sal dels barcelonins, els que tenen en la nostra ciutat arrels més fondas, els que més se l'estiman a n'aquell temple que han vist néixer y pujar desde'ls fonaments. Ells hi van els diumenges a la tarde ab els fills de la má, pera enternirse devant de cada una de las pedras de la catedral futura.

Els se miran de primer l'ábsis. Todas las catedrals comensan per l'ábsis. Es la espatlluda esquena que s'apuntala a terra, perque demá aguantará todas las forsas. Quan se va comensar aquest ábsis, diuen els barcelonins, tot lo del volt eran camps y masías. Las pequenas bestioletas de las feixas se'n van enamorar desseguida y se'n van venir a habitar l'obra ciutadana.

Perxó hi troban allí, decorant els contraforts, el lluert y la verda sargantana, la *lacerta viridis* que Virgili cantava. S'hi ha enfilat la serp dels camins, y las panotxas rojas del porxo de las masías s'han plantat en las agudas puntas de la iglesia. Las últimas espigas que sempre quedarán per segar serán aques-

ras, se diuen els barcelonins; ellas recordan l'origen camperol de la ciutat y, com els sembrats abans onejan, desde'l mar fins a la montanya.

Giran ells després la vista y vé la triomfal aparició de la porta de la Vida! ¡Es la gloria del Naixement, és l'aurora de la Salut, la bellesa de l'afirmació! És l'etern pessebre hont s'escalfa'l Fill del Home. ¡Allí tot neix, tot canta, tot s'enfila! Perxó la portada dona de cara a Orient, s'aclareix ab la llum pura de matinada; després queda tot el día en la claror tranquila, regalant y destilant en las mollas suavitats ahont hi apareix la vida.

L'home de bon cor queda extasiat devant d'aquella porta, ahont tota pedra dona flor, y de tota junta un aucell s'envola. Aquell frenétich despartament troba ressó en l'ànima seva. Així floreixen els caramells de glas en la nit sagrada; així, se diu el barceloní espiritualment, florirem nosaltres al despertar completament a la llum de la vida.

Y se complau en mirarlas el bon burgés una per una, las pedras de la portada, y en mirarlas ab els seus fills. Allí s'hi complau tota la familia. Ell hi troba la seva serra, y las eynas del taller; els noys jugan, d'una manera més espiritual, ab las ocas y las tortugas dels baixos de la porta.

Se va fent tart, y quan a la claror de la posta tota la familia marxa del temple, se veu allá lluny l'alta silueta ab sas parets, presentantse com una cosa ja acabada. Alashoras ve la traidora impaciencia. —Qui és que'l veurá may acabat! —se diuen ab tristesa.

Homes de poca fé, peixéu els vostres cors ab esperansa. L'antiga Catedral va necessitar dos sigles pera acabarse y aquesta va més depressa! Posemhi tots els ulls, y aviat las novas voltas aixoplugarán els piatosos anhels de tot un poble.

JOSEP PIJOAN

¡UNA GRÀCIA DE CARITAT!...⁶

Muchas veces me siento tan orgulloso de ser barcelonés como pudiera estarlo un antiguo romano de su ciudadanía; pero hay otras veces que me avergüenza de serlo; y ahora es una de estas veces.

Aquel hombre que hace el Templo de la Sagrada Familia me ha dicho que están acabándose los recursos para continuar aquella obra; que los donativos disminuyen. Es decir, que la idealidad disminuye entre nosotros. Siempre me he recelado de esta mezquina idealidad que es la tara mayor, la tara esencial de nuestra naturaleza; pero que ahora me digan que la idealidad todavía disminuye, es cosa que me hace perder la serenidad. Porque el día en que las obras de la Sagrada Familia queden paradas por falta de recursos, será para Barcelona, será para Cataluña un día más funesto que aquel en que estalla una bomba en la vía pública, o aquel en que se cierran cien fábricas. Porque un pueblo en sangrienta anarquía, un pueblo en la miseria, es todavía un pueblo y tiene derecho a toda esperanza; pero un pueblo sin idealidad no es nada ni tiene derecho a nada.

El Templo de la Sagrada Familia es el monumento de la idealidad catalana en Barcelona, es el símbolo de la piedad eternamente ascendente, es la construcción pétrea del anhelo hacia lo alto, es la imagen del alma popular; y tantos templecitos y capillitas y palacetes y conventos como se están levantando aquí y allá en torno suyo, son pequeñas idealidades y pequeñas piedades respetables y hasta plausibles en su medida, pero con tal de no ofuscar la grande. ¿Seremos un pueblo cuya idealidad y cuya riqueza se emplee en hacer muchas cosas pequeñas? Es que si somos incapaces de hacer la mayor, todas

---

6. Joan MARAGALL, «¡Una gràcia de caritat!...» (publicat a *Diario de Barcelona* el 7 de novembre de 1905), dins *Obras completes. Obra castellana*, vol. II, Barcelona, Selecta, p. 705-706.

las demás vendrán abajo cualquier día. Porque la medida de nuestra fuerza está en ella, y ¡ay! del día en que ella, paralizada, diga llorando: ¡No pueden más!

Ved que hay signos del sentido providencial de aquella obra. Cuando el sentimiento de la personalidad catalana inicia su expansión ideal, y la ciudad de Barcelona su expansión material, del obscuro fondo de una tienda de la población antigua surge un hombre pequeño con una idea grande: hacer una catedral nueva. Y empieza una labor humilde y tenaz, y con ínfimas limosnas emprende la obra gloriosa: la fundamenta bajo la tierra allá en el lejano arrabal que es el campo todavía; la ciudad aún está lejos y no sabe nada; pasan años, las pequeñas limosnas aumentan, las piedras van apretándose bajo tierra para sostener la mole gloriosa del porvenir: nada se ve aún, la ciudad va avanzando majestuosamente hacia allá, pero nada sabe todavía (y allí se está labrando su gloria). Y en el momento en que la semilla germinada levanta el terrón y la planta va a aparecer a flor de tierra para alzarse a la luz, surge, como enviado de Dios, otro hombre, un visionario con la visión de *aquello*.

Como es un visionario, nadie se ocupa de él ni él de nadie; pero empieza a tejer su visión a solas, y como una gran floración de los siglos empieza a alzarse el templo. La ciudad, que va avanzando hacia allá, advierte un día la mágica aparición, y queda atónita; después se va acercando a ella con anhelo; y cuanto más se acerca, más se levanta el templo; y el visionario, oculto en él, va dando su tejido de idea en piedras que se alzan palpitando todavía la vida que las engendró, la vida catalana, porque aquel hombre es el genio de Cataluña. Y la ciudad va avanzando, encantada, su oleada de edificios hasta el pie de las agujas que lanzan al cielo triunfantes un manojo de flores y espigas. La ciudad crece y el templo crece, ambos informes, porque el alma está todavía muy adentro. La ciudad muestra orgullosa el templo en marcha a todo forastero; el templo ennoblece a la ciudad en su expansión material; pronto Barcelona será la ciudad de aquel templo, y parece que el templo no puede ser sino el de aquella ciudad: están ligados para siempre.

He aquí que ahora la obra del templo va a quedar paralizada. ¿No sentís correr por vuestras venas el terror de los presentimientos? ¿O es que no la sabíais esa solidaridad? No la sabíais, no. No lo conocéis aún el Templo de la Sagrada Familia: no lo habéis mirado bien; vuestra solidaridad está todavía con el templete y con el palacete y con toda idealidad mezquina, y con toda piedad pequeña. El alma todavía está muy adentro. Porque yo he oído de donativos muy grandes para cosas muy pequeñas; pero para esta cosa grande de la Sagrada Familia, sólo he oído de pequeñas limosnas, de lo que se llama el óbolo del pobre, el más precioso, el más acepto a Dios, el más glorioso para la obra: ¡una obra así, por suscripción popular! Pero, y vosotros ¿no sois pueblo

también? ¿Queréis que el pueblo sea sólo el pobre curita de aldea, y la pobre beatucha —que diréis vosotras ricas beatas— y la madre que pudo votar dos reales por la salud del hijo, y el jornalero que tiene una oculta devoción, y la doncella por un favor pedido a un santo, y el campesino que pone solemnemente en el cepillo una pequeña moneda fina con su mano callosa y grande? ¿Queréis que el pueblo sea sólo éste? ¿No queréis ser pueblo vosotros? ¡Ay! ¡El alma todavía está muy adentro!

Pues bien, sabed que el pueblo se ha cansado de dar, o no puede más. El pueblo hacia su templo, nos hacia el templo grande; pero viendo que vosotros no queréis nada con el templo ni con el pueblo, ha empezado a cansarse del templo y de vosotros... o es que realmente no puede más. El pueblo no puede más... ¿no os hace temblar tampoco esto, si tenéis algo de pueblo en vosotros todavía?; y si no tenéis nada, ¿no os hace temblar todavía más?

Hubo un tiempo en que todo buen burgués de Barcelona, al disponer de sus bienes en testamento, creíase obligado a ordenar un legado en favor del Hospital de la Santa Cruz. El hospital era de fundación particular, como lo es ahora el templo, y por esto cada ciudadano lo sentía como algo suyo, porque dentro de sí sentía toda la ciudad; y es que aquella ciudad antigua tenía sus ciudadanos, y la ciudad nueva todavía no los tiene que sientan la nueva y gran ciudadanía: aquéllos sentían la piadosa utilidad del hospital general, y éstos ¿no sienten la utilidad del Templo? Pues yo les digo que el Templo es más útil que un Hospital, y más que un asilo y más que un convento; porque en la acción de levantarlo hay la virtud que hace todos los hospitales, y todos los asilos y todos los conventos, y les digo que el templo es tan urgente como el socorrer la mayor necesidad material. Suponed que en la clásica Atenas mucha gente vivió y murió muy pobremente, y os dolerá; pero suponed que no llegó a construirse el Partenón, y no sabréis lo que os pasa. ¿Qué hacía más falta al pueblo griego? ¿Qué hacía más falta al espíritu humano?

Pues ahí tenéis ahora nuestro Partenón a medio hacer y que no puede más. Ved que con él somos todos nosotros los que quedamos a medio hacer. Ved que aquel hombre que hace el templo, haciéndolo, nos hace también a nosotros; ¡ay si no llegáis a ver claro este misterio! Ved que la cosa no admite dilaciones, que los años pasan, que el hombre providencial puede morir, y entonces, ¿qué?; él bien dice que no importa y que el templo puede ser obra de los siglos; pero yo creo que él no tiene derecho a morirse hasta habernos dado toda su visión, que es la visión de su tiempo, y de nosotros que somos su tiempo; después los siglos harán con ella lo que convenga. ¡Ay! si nosotros, con nuestra avaricia, le damos el derecho de morirse legando a los siglos su visión incompleta; ¡ay! si aparecemos ante los siglos, pueblo frustrado, con un templo frustrado. «He aquí —dirán— el pueblo del templo frustrado.

He aquí *l'avara povertà dei catalani.*» Y el estigma del Poeta quedará indeleble en la frente de Cataluña.

¡Oh! ¿Por qué no sale Antonio Gaudí a la calle a medio día con el sombrero en la mano, pidiendo en alta voz a todos limosna para su templo? Yo quisiera ver eso, y si esta gente nuestra, demasiado cuerda, enloquecía al fin en santa locura, ante el acto sublime, y arrancarse las joyas del pecho y de los brazos, y los billetes de su forrado escondrijo, y los pobres dar su pobreza y los niños sus juguetes en una explosión de delirio que ciñera con una aureola el paso del vidente; y yo creo que al compás de este delirio, allá lejos el templo se iría alzando solo, las piedras florecerían piedras, las columnas echarían arcos como ramaje, la bóveda se curvaría suavemente, la visión sería, porque el pueblo sería. Y entonces sí que Cataluña entraría en los siglos con la majestad de un pueblo que ha hecho su templo nuevo. ¡Oh! visión, visión, quiero creer en ti. Quiero provocarte finalmente diciendo lo que Gaudí gritaría en alta voz por la calle a mediodía: *¡Una gràcia de caritat per l'autor de Déu!*

JOAN MARAGALL

¡ACABÉM, ACABÉM EL TEMPLE!⁷

Al altre extrem de la península, en el cor de les muntanyes de León, hi há un edifici, fet per catalans, d'una audacia y d'una bellesa incomparables. És el palau episcopal d'Astorga, aixecat pel mestre Antoni Gaudí, segons l'estil *rectilini* de la seva juvenesa.

El palau d'Astorga s'ha quedat a mitg acabar. En tinch al davant fotografies. Les línies s'aixequen sense vacilacions per demunt de les cases d'Astorga, totes nevades. L'edifici sospén bruscament la seva ascensió heróica. Se veuen per terra'ls arreplechs de materials per colocar...

El palau d'Astorga és una ruina *inacabada*, com tantes n'hi há al món, y que les gents, ab el temps, anirán a visitar, com van a veure'l temple de Segesta, que may va arribar a cobrirse, y que té encara per estriar els fusos de les columnes.

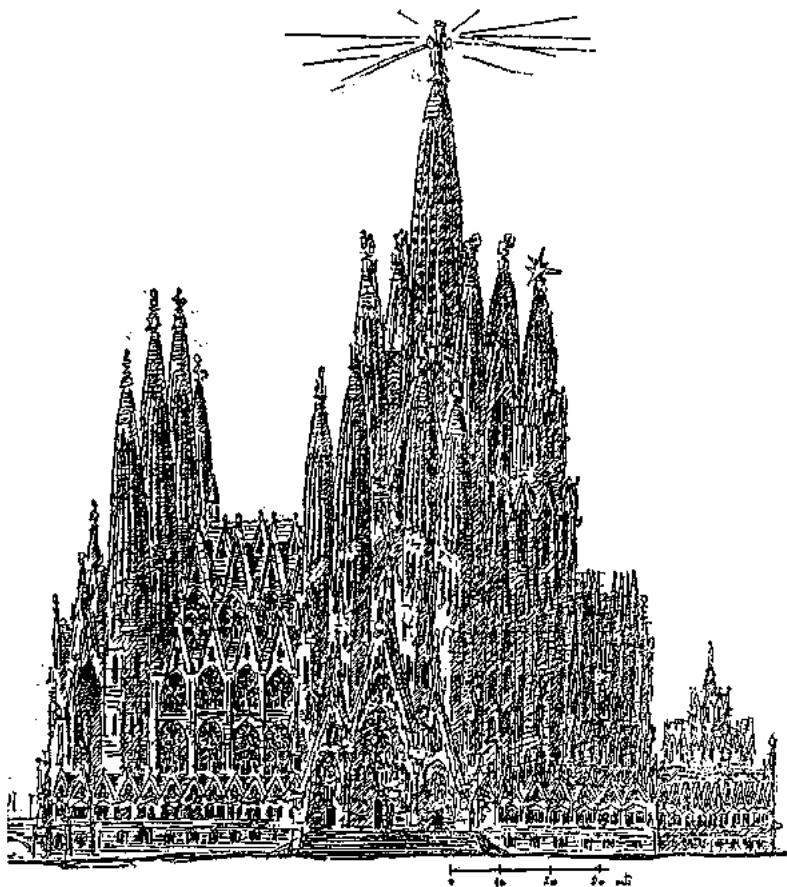
Per dintre, les sales en solitud maravellosa, se comuniquen ensenyantse romántiques perspectives. Les llums entren inesperades per aquells finestrals oberts a les intemperies. Però la característica del palau d'Astorga és la resolució, l'audacia ab que tot está fet.

El mateix mestre Gaudí m'explicava un dia l'història d'aquell singular edifici, com una protesta del enervament del país. ¡Oh! ¿per qué hem deixat passar, sense recullirles, aquelles paraules tan plenes de virtut y d'ensenyances?...

—El palau d'Astorga —anava dient— va ser l'iniciativa d'un compatriota nostre, el doctor Grau, que era també de Reus. L'enviaren allí, a n'aquell poble, y feu esforços desesperats pera aixecarlo. Se va emprendre aquella obra

---

7. Josep PIJOAN, «¡Acabém, acabém el temple!», *La Veü de Catalunya*, any XVI, núm. 2.347 (20 de gener de 1906).

Croquis que centrava la pàgina de *La Ven de Catalunya* del 20 de gener de 1906, dedicada al temple de la Sagrada Família. Aparegué amb el següent peu de pàgina:

EL SOMNI REALISAT

(Autorisat per en Gaudí, un dels seus admiradors ha regirat les carteres del gran arquitecte, pera fer ab els datos gràfichs trobats dispersos per allí, aquest lleuger croquis de lo que será el prodigiós temple, una vegada acabat)

El títol *El somni realisat* al·ludeix, segurament, a un paràgraf de l'article de Josep Carner reproduït a la mateixa pàgina de *La Ven de Catalunya*:

La nostra almoïna será títol y segell del nostre domini; ella ens donará dret, no sols als murs lluminosos, al claustre rioler, a la cripta profunda, més també als prodigis encara invisibles, als somnis encara no realisats, a la gran llum incerta que descobreixen els vidents en tot lo que encara está per fer de la Sagrada Família.

pera donar exemple y estimular l'activitat del país. Però la gent estava contenta dormint, y no li sapigueren grat de que vingués a despertarlos. ¡Van venir lluites ab tothom! Ab els superiors de León y ab els feligresos d'Astorga. Desde l'alcalde, que era'l contractista dels carros, fins al Capítol, tots hi posaren entrebanchs...

—Nosaltres hi anavem una gran temporada al any un grupo de catalans, y aleshores el doctor Grau reviscolava. No s'ha vist may una voluntat més ferma y més ben intencionada que la seva. Mentres ell va viure, passarem per sobre de tot. Però un dia ens digueren que'l Bisbe (que era de visita per la diócesis) estava malalt, y volia véurens. Ningú feya cap cas de la malaltia, però jo desseguit vaig comprendre —seguía dient don Anton— que'l Bisbe estava de mort... Y ho vaig dirho als que'l rodejaven... ¿Sab per qué vaig comprendre que'l Bisbe estava de mort?...

—Vaig trobarlo tan hermosament transformat —deya— que'm va venir la idea de que no podia viure. Era hermós, massa hermós... tot lo personal li havia desaparegut! Les línies de la cara, el color, la veu... No quedava del ser, més que quelcom sense relació ab les coses. Y la bellesa perfecta no pot viure. La testa, abstracte de les divinitats gregues, no hauria viscut...

Aquí don Anton anava animantse. No contaré tot lo que va dir. Movia'ls ulls y accentuava la convicció ab el gest. Era decididament un d'aquells dies memorables que parlaria llarch y faria de bon escoltar... Contaré no més el final de la llegenda.

—Quant el doctor Grau va ser mort y enterrat, els catalans ens en entornarem, y crech que ab gran contentament de tothom. Vingué un altre Bisbe y va demanar un arquitecte a Sevilla, pera que li acabés el palau.

—Aquet se'l va mirar y va dir que lo que li faltava era un *coronamiento*. L'edifici, ab *coronamiento* y tot, va quedar sense taulades. Avuy a Astorga, quan l'ensenyen als forasters... diuen que alló no ho pot acabar ningú... fins que tornin els catalans!—

Així's quedaren les coses sense acabar. Mirém que a nosaltres no'ns passi lo mateix. No tenim aquí coses comensades... ¡Coses que s'han d'ha acabar! ¿Voleu que'n senyali ab el dit? Voleu que després haguém d'esperar a que torni un altre Gaudí pera acabarles.

JOSEP PIJOAN

PELS QUE DIUEN:

NOSALTRES TAMPOCH L'HEM DE VEURE ACABAT⁸

Hi hà molta gent que quan se'ls parla del Temple de la Sagrada Família, s'arronsan d'espatlles y per desenténdressen diuen: —Com que nosaltres tampoch l'hem de veure acabat!...

Y aquí sí qu'es del cas retreure aquell cuento de la Palmera, que conta un embaxador venecià.

Sembla qu'abans, pel plà de Barcelona hi havia moltes palmeres. Ell se passejava per aquells horts riquíssims, qu'avuy son el nostre Ensanxe, fins que va veure un jayo que ja era més del altre món que no d'aquest, però qu'encara plantava una palmera.

—Bon avi, —sembla que va dirli:— per què plantar aquest arbre tant tardà, que no farà per vos? Si tampoch heu de tenir temps de gaudirvos dels seus fruyts!—

Y'l jayo diu que va respondre: —Si'ls meus pares y tothom haguessin pensat com vos, jo no hauria pas pogut menjar may madurs els dàtils, en tota la meua vida.—

Axò escriu l'embaxador al Senat de Venecia, per que allí's compregui la pietat social dels catalans d'aquells temps.

Y'ls qu'avui demanan veure aquest temple nostre ja acabat, pecan contra aquesta pietat, tradicional del nostre poble, pecan contra Deu y contra'ls homes. Pecan d'egoisme, de vanitat y de poca caritat per les generacions futures.

---

8. Josep PUJOAN, «Pels que diuen: nosaltres tampoch l'hem de veure acabat», *Il·lustració Catalana*, any IV, núm. 146 (18 de març de 1906). Aquest article fou reproduït novament a la mort de Gaudí a *La Veu de Catalunya* (10 de juny de 1926). Cf. Josep PUJOAN, *Política i cultura* (a cura de Jordi CASTELLANOS), Barcelona, La Magrana / Diputació de Barcelona, 1990, p. 84-86 (Biblioteca Clàssics del Nacionalisme Català, 25).

Bona es la santa impaciència de veurel progressar. A Madrid hi hà una Catedral comensada, que ningú's queixa per que no va més endavant...

Però, don Jaume no va pas veure acabada la Seu de Palma, ni'l seu net la de Barcelona. Solsament aquell atleta del Urgell, va poder consagrar en la mateixa Catedral qu'ell havia comensada.

Però l'endemà ja moria daltabaix del Pont de Bar. Y encara, d'homes com sant Armengol, no se'n istilan. El món s'esquerdaria si hi haguessin gayres homes com aquell.

Alguns també diràn que'ls temps han canbiat y qu'avuy les coses van més depressa. Però, no cal escoltarlos. Hi han coses del home que sempre seràn y son les matexes.

Hauríam pogut fer un temple gran... contruhit depressa com un magatzem... però, aleshores ja no hauría sigut un temple.

Ha de ser axís, amassat ab sanch d'impaciències, ab suhors dels cors, decorat ab ansies y ab angunies.

Avuy, els que venen per mar desde Mallorca, per exemple, veuen els pinacles del temple, com els màstils d'un barco piadós que navega pel mitx dels camps que seràn la ciutat del pervindre.

Una ciutat que comensa per un temple, quína bella cosa! Y un temple axís! Alhora a la Veritat y a la Bellesa!

Als qui diguin que tampoch nosaltres no'l veurèm acabar, responguèm nosaltres posanthi un'altra pedra.

Aleshores, aquest temple per nosaltres ja serà acabar ab la fê, y axís hi entrarèm en esperit ab els homes del Pervindre!

JOSEP PIJOAN

EN LA SAGRADA FAMILIA⁹

Como se acercaba San José, conocí que había de encaminarme otra vez al templo de la Sagrada Familia. Porque en el mundo San José fue el Padre, el cabeza de la Familia: la cabeza de un cuerpo cuyos miembros eran la Virgen María y el Niño Dios. Espantaría esta consideración, si no fuera que el amor quita el conocimiento y lo funde todo en una gran dulzura; porque, en algún modo, todos somos miembros de la Sagrada Familia.

Encaminéme, pues, al templo con aquel santo temor de cada vez que nunca me deja hacer el viaje en vano, y ya de lejos su majestad me invadió como una oleada cuya sensación me es tan conocida y, sin embargo, siempre nueva, porque su profundidad es insondable y su riqueza no se agota nunca. Un templo, por muy familiar que nos sea, nunca acaba de sérnoslo: tiene siempre algo que no conocemos; guarda siempre alguna cosa en el misterio; y ésta es su tremenda atracción. Y un templo que todavía está naciendo es fascinador...

Encaminéme, pues, allí como llevado por un deber, no de aquellos que nosotros cumplimos, sino de aquellos que se cumplen por sí en nosotros. Iba por los anchos caminos de la ciudad inacabada, todos llenos del sol blanquecino de marzo; un viento ligero alzaba el polvo en tenues remolinos, y las nubes corrían por el cielo alborotadas. Y el templo se me apareció, como siempre, como a tantos, como una gran ruina; o como un gran palomar, que dijo una niña a su primera vista. Y, realmente, vuelan palomas en la altura de las agujas y los andamios de los campanarios. Pero a mí me penetra más la sensación de ruina; y me halaga, porque sabiendo que aquella ruina es un na-

---

9. Joan MARAGALL, «En la Sagrada Familia» (publicat a *Diario de Barcelona* el 19 de març de 1906), dins *Obras completes. Obra castellana*, vol. II, Barcelona, Selecta, p. 727-728.

cimiento, me redime de la tristeza de todas las ruinas; y ya desde que conozco esta construcción que parece una destrucción, todas las destrucciones pueden parecerme construcciones.

Ya tiene una ala extendida para volar, mas la otra no todavía; aguarda la caridad para hacerse visible en el espacio, que parece trémulo de su aparición, porque los misterios de la simetría la demandan. De modo que, en los ojos del alma, hay ya como la visión del ala increada, y el anhelo de ella vibra en el espacio que ha de ser su espacio. Y así que ponéis el pie en lo que ha de ser recinto, así fuerais con los ojos cerrados, yo creo que os sentiríais ceñidos por aquel anhelo, que os sentiríais dentro del templo, y que aquel espacio es ya sagrado. Y en esto se parece también al hueco que dejan las ruinas, que es todavía sagrado siempre.

Observad ahora lo que pasa dentro de ese recinto invisible, y os encontraréis más adentro del templo. No ciertamente aún ni altar, ni imagen, ni el Santo Sacrificio, ni fieles, ni sacerdotes: el campo todavía; pero ya luce el sol de otra manera trascendental a vuestros ojos; hay árboles dentro del templo, y pájaros que vuelan, y el tierno verdear de la hierba en este tiempo; y niños que juegan, y hombres que descansan, y mujeres atareadas y ancianos contemplativos al sol; hay pobres, que es lo primero que un templo necesita. Pero todo esto y todos éstos van revestidos de una cierta piedad, se mueven, diría, en un ambiente presagrado. Yo no sé: es otro extender los árboles sus ramas, otro verdear la hierba, otro jugar los niños y estar los hombres; y más los más ancianos; como si todo, siendo lo mismo que es, se llenara allí tanto de sentido, que quisiera romper la envoltura y mostrar el espíritu. ¿Y qué otra cosa es un templo sino un lugar en que todo se llena de sentido, desde las piedras y el fuego hasta el pan y el vino y las palabras?

¡Oh! yo creo que si fuéramos allí todos cada día, sólo que pasáramos por allí, llevaríamos a la ciudad y a nuestra vida alguna cosa innominada que se conocería en todo, porque os aseguro que aquel aire no es un aire indiferente. Yo veo que hasta los niños, que no saben nada, juegan allí de otro modo, y que en el rostro de los ancianos hay un dulce olvido.

Mi visita fue, como siempre, bajar primero a la cripta, como en busca de la semilla del templo, para ascender otra vez con más conocimiento a lo que se extiende en la luz de los aires; dar la vuelta por detrás del ábside a la sombra de sus piedras enarboladas, que es la sombra de más seguro frescor, y luego ver asomar de filo aquella maravillosa animación de la piedra en portal, para no ser sobrecogido demasiado de pronto. Después ir buscando tímidamente el frente del portal contemplándole; y en seguida de afrontar su centro, sentir la fuerte atracción que tiene todo portal verdadero que dice con amoroso imperio: ¡Entra! Pero esta vez hice, no sé qué, lo que nunca había

hecho, y fue detenerme en el umbral y alzar los ojos; y me lo vi todo encima como si se hubiera levantado sobre mí en aquel mismo momento; y cabezas humanas asomaban mirándome, y la estrella de Belén cernía sobre mi frente sus rayos de piedra; yo nunca había visto piedra hecha luz, y aquella era un torrente de luz. Bajé la cabeza, deslumbrado. Yo nunca había oído la piedra cantar, pero sentí que todo el portal cantaba en piedras en una ensordecedora armonía. Y entré... o salí, no sé; porque en este templo hay más luz y más aire dentro que fuera.

Después crucé el recinto sin volver la cabeza, hasta salir de él. Entonces la volví, y vi otra vez el ala inmensa extendida bañada por el sol blanquecino de marzo, bajo las nubes que corrían por el cielo alborotadas; vi otra vez el palomar —que dijo la niña— y dos blancos campanarios que van alzándose a ambos lados del portal.

Ya sé que alguno dirá que a cada paso salgo con la misma canción del Templo de la Sagrada Familia, y quisiera Dios que fuera realmente canción la mía; porque siéndolo de verdad, aun siendo siempre la misma, sería siempre nueva, y cada vez más eficaz, como sucede con las canciones populares que sólo penetran a fuerza de mucho oír las, y con mucho repetir las se enriquecen, de modo que cuanto más viejas mejor saben. Así quisiera yo que el que me oyó hablar del templo por vez primera y no encontró gusto en mis palabras, las tomara la segunda vez con paciencia, y empezara a interesarse en la tercera, y acabara por decir que tengo razón, aunque no sé explicarme.

Porque la cuestión no está en que yo me explique mejor o peor, sino en recordar, siempre que viene el caso, que nuestro espíritu está empeñado en la obra de ese templo; de modo que todas mis palabras no son para halago del sentido, sino que pueden reducirse a ese imperativo de nuestra conciencia: —Dad más—. Y el que no quiera oír las, en vano se tapaná los oídos, porque con una sola vez que haya visto la obra, dentro de él quedó el imperativo incesante. Yo sólo quiero despertarlo si está adormecido; y para esto me basta el título de mi escrito. El que hayas sido sorprendido por aquellas pocas letras, en vano habría doblado aprisa la hoja; tendría bastante con ellas para sentir la punzada de un deber tanto más espiritualmente apremiante, cuanto menos materialmente exigible.

Además, en el día de San José, cualquier camino que hubiésemos emprendido, yo creo que habríamos venido a parar a este dichoso templo.

JOAN MARAGALI.

FUERA DEL TIEMPO¹⁰

Cada vez que penetro en el cercado de la Sagrada Familia, experimento la misma sensación de salir del tiempo; quiero decir, que el momento presente adquiere súbitamente a mis ojos una perspectiva histórica: aléjase y alejándose... me contemplo en el templo el año dos mil y algunos cientos, cuando esté enteramente acabado, consagrado y viejo por dentro y ennegrecido por el humo de los inciensos, y por fuera tostado y abrigado por el sol y las lluvias y el viento: desde este momento, véome entrar en el recinto en donde sólo aparece un ala medio desplegada, que insólitamente ha surgido del seno de la tierra en donde yace lo que falta de la colosal proporción del todo.

Véome desde aquel momento como en tiempo heroico —en el tiempo en que ha comenzado a hacerse la Sagrada Familia—, y envídiome de haber vivido en tales tiempos, como podríamos envidiar a los que asistieron a la elevación de las más viejas catedrales. Y sí volviendo en mí, pienso que este pasado heroico es mi presente, acométeme un gran envanecimiento y me siento vivir como un espíritu puro.

Y del propio modo veo grandioso, agigantado a este hombrecillo de barba rojiza, que aparece por entre el naciente bosque de columnas que serán arcos, para explicarme el futuro encantamiento de la obra concluida que, espiritualmente, ya vive en el pensamiento...

¿Cómo debió ser Gaudí? —dirán las gentes que aún duermen y dormirán largamente, aguardando en el misterio de un porvenir lejano—. Aquel Gaudí, le tengo ya ante mis ojos, hablándome poderosamente inflamado de su concepción monstruosa. —¿Y con quién hablaría?— Y héteme a mí, vivo

---

10. JOAN MARAGALL, «Fuera del tiempo» (publicat a *Forma*, any II, núm. 16 [1907]), dins *Obres Completes. Obra castellana*, vol. II, Barcelona, Selecta, p. 768-769.

también, con él que me habla. Uno de aquellos con quien Gaudí hablaba era yo, mísero de mí.

Esta última vez, nos hablaba hacia el ocaso, frente al portal de la Natividad, mientras yo contemplaba a través de la puerta, allá a lo lejos, el rojizo cielo del ocaso. Todo oscurecía en derredor nuestro y él nos explicaba lo misterioso del gran arte de la Escultura. Este hombre es un poeta, porque en sus labios todo es verdad y se hace nuevo: y parece que a él mismo se le revele lo que dice, mientras va diciéndolo: que a sí mismo le parece nuevo lo que va diciendo y lo goza en alegre sorpresa, inflamándose. ¿No es esto el poeta?

Agonizaba rojizo el día, allá a lo lejos, siempre más lejos, y en torno nuestro ya todo era oscuridad, y él nos decía que en las alturas del Templo, por entre los calados, entrarían unos rayos que todo lo bañarían en claridades de luz sin que se viera por dónde entrarían. Exactamente como en un bosque. Como dentro de un bosque, repetía con la exaltación serena y sonriente del vidente. Pero ¡pensar que esta maravilla no podremos verla con ojos mortales ni él ni nosotros! Y creo que esto nos aguzaba el deleite. Entre la visión y nosotros, se sentía toda la gravedad de la muerte. Los que verán con sus propios ojos el día en que reluzca el maravilloso templo, al atardecer y como en un bosque podrán envidiar la visión de estos cuatro hombres que en los siglos desvanecidos habrán pensado melancólicamente y en el mismo sitio, pero bajo el cielo de la noche, sin el abrigo de una bóveda cualquiera.

Nos fuimos. En el aire de la noche, se alejaban nuestras voces como en conversación de espíritus fuera del tiempo; y la gran ala del templo comenzado, inocente aún de las sublimes proporciones a las que estará sujeta, permaneció largamente en pos nuestro, toda bañada por la luna, y abierta, descarnada, monstruosa...

JOAN MARAGALL

L'OBRA DE LA SAGRADA FAMILIA¹¹

Nosaltres no'n podem parlar d'altre manera. Tots els qu'hem nascut aquí, al véurela com nosaltres precosment barroca, i al mateix temps amb aquestes energies d'entusiasme —al véurela tant sensible a les nostres íntimes passions,— l'obra de pedra de la Sagrada Família; ens fa que no'n poguém parlar sens un gran amor! un amor més carnal del que s'acostuma a posar sobre les pedres.

També nosaltres, els homens de la terra, seguint les rutes del món davant dels edificis de una bellesa universal i abstracta, a Poestum, per exemple, o davant de Sant March o d'una catedral gòtica, 'ns hem demanat impacients que era alló qu'a Barcelona's construïe i quin valor tindrie passats els anys, l'obra de la Sagrada Família, en el patrimoni artístic de tots els homes.

Es en vá qu'hem tractat de representarnos en altres paisatges, i davant d'altres monuments, aquest raig quasi fluit, de pedres cristalissades, com un immens torrent de formes espirituals, encara imprecises, encara calentes, que la terra ha deixat passar i que's van solidificant allí en l'aire.

Es necessari venir aquí i participar del nostre isolament i de les nostres furies, per compéndrela. Si algú de vosaltres, extrangers que llegiréu aixó, que veuréu reproduïdes les vistes d'aquest temple, deixa la seva casa, deixa'l seu poble i s'en vé aquí, a la remota Espanya, en aquesta ciutat aont no hi arriuen les veus de fora, pero aont un tal estrépit de crits se forma a dintre, i viu entre nosaltres, comprendrá que s'obri la terra, per deixar pas an aquesta singularíssima obra, i formi al home més extraordinari encara que l'ha feta creixer.

Veuréu una ciutat *acampada* en mitx d'un plá, qu'encare's recorda dels temps que l'ha obert l'arada, veuréu en uns suburbis entre unes cases baixes, alsarshi'l temple descomunat, creixent no més per un costat, creixent no més

---

11. Josep PIJOAN, «L'obra de la Sagrada Família», *Forma*, any II, núm. 16 (1907).

enlaire, sens pensar en veures acabar, creixent no més enlaire, maravellosament enlaire, tractant de traspassar les mides més extremes.

L'obra's va comensar pobreta, fa una trentena d'anys, per desagrvaiar al cel de les blasfemies; d'aquí'l seu nom de temple expiatori. La va comensar un petit botiguer, i pel recort que'n queda d'aquells temps, que ja semblen tant lluny, un diria qu'aleshores, totom a Barcelona tingués que ser botiguer d'una o bé d'un altre manera.

Se va triar un terreno ben lluny de la ciutat, per que fos més barato, pero la ciutat creixent, creixent més depressa que'l temple, el va tancar a dintre. Un arquitecte oficial ne va fer el projecte, medit, cubicat, pressupostat com se necessitava. Pero al cap de mitja dotzena d'anys, els mateixos petits burgesos que l'havién iniciat, ja van comprendre que's necessitava un altre cosa. Van fer una novena a Sant Josep, per que toqués el cor del director, i'l bo de Sant Josep li feu comprendre al arquitecte oficial, qu'ell era massa un personatge per anar a dirigir una obra d'almoïna.

Un altre novena, i'l consell ja d'un de més aprop que Sant Josep, el fundador de l'escola catalana, don Joan Martorell, els va fer conèixer a don Anton Gaudí, L'ARQUITECTE DE LA SAGRADA FAMILIA, com se li diu per aquí i també per fora. Aquest home jove, d'una exuberancia d'entusiasme, que'l temps no li ha calmat, va consagrar la seva vida an aquesta obra i en ella hi veuréu el rastre del seu camí i de les diferents fases del seu viure.

Comensada ja la cripta per l'arquitecte anterior, l'obra estave fins al nivell de les finestres del santuari subterrani, en Gaudí va completar el projecte am grans innovacions i va cobrir la cripta segons el primitiu estil romànic. Acabada aquella obra preliminar, sens obligacions estranyes, se va contruir l'absis. A n'allí hi tenien que venir a parar tots els membres de l'iglesia futura... i'l plan general de les cobertes, de les galeries de circulació i de les empentes de les voltes, estava ja resolt, en síntesis, en aquella esquena posterior de la nau.

Tota l'habilitat den Gaudí, aquest geni, singularment inginyós, hábil, atent a les necessitats mecániques, sòtil i agilíssim, el trobaréu expressat en aqueils contraforts del absis. En apariencia es una obra gòtica, am detalls nous, pero pel qui sápigua comprendre d'un element lo que demá será la total estructura, veurá allí al mateix Gaudí en persona, tal com ell es, amb el seu aspecte franc, grat, parlador, dialéctic de la rassa nostra.

En l'àngul del creuer, l'obra's va enternint i agitant, diríau (;i potser fora exacte!) que va passar aleshores un moment d'intensíssima transformació. Semble una de aquelles hores tan difícils del nostre poble, en que tot s'está elaborant, i no quede rés de lo vell; que duri, fins a esperar que lo nou ja sigui!...

Quan en Gaudí seguint del absis cap al creuer, va arribar a la porta de llevant, aont les solucions del conjunt del organisme, ja no'l preocupaven, Bar-

celona i'l seu esperit se creien encaminats fatalment a una rápida grandesa. Els campanars del nou temple pujarien amunt i sempre amunt, una agulla al mitx passaria encara per sobre d'ells, sens límit, no més am la seguretat de que arriba a l'altura.

Les mateixes idees se enfilaven lliurement; en Gaudí amb el seu misticisme llatí, teníe per les seves creacions, l'arbrit de la seva consciencia iluminada. Ell recullíe les besties dels camps al seu temple, sens deformatarles i estilarles com els homes del nort; la fantasia poderosa, feie compatibles els aixams, les coses, en voladuríes milenaries. Les formes mateixes esperen un nou sol de joventut que vingui a precisarles.

Si algú de vosaltres, gent d'altres païssos aont la vida de temps inmemorial que té'l seu ritual, veniu a la nostra terra i veieu aquest temple, del qu'encare no's comprén la seva planta... pero que ja es alt, ben alt i desitje creixer encare més i no més que creixer... penséu quants sofriments i quantes ánsies no passarem aquí i quines recóndites delícies venen a extremirnos que no teniu vosaltres... i aleshores jo crec que porser al Temple i al seu Poble aprendreu a conéixer i a estimarlo.

JOSEP PIJOAN

* El Temple de la Sagrada Familia, en construcció, 's trove enclavat en el solar comprés entre'ls carrers de Mallorca (al S.), Cerdènya (al E.), Provenza (al N.) i Sicilia (al W.).

QUADERNS

fjm

**FUNDACIÓ
JOAN
MARAGALL**

CRISTIANISME I
CULTURA

Editorial Claret

